[نووسەرانی کورد و نووسەرانی عەرەب]

[پەیدابوونی شۆڕش بوون]

نزیک بوونەوەی نووسەرانی کورد و نووسەرانی عەرەب لە یەکتری دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی ١٩٢٥. چونکە لەو ساڵەدا (لە بەغداد) بوو کە گۆڤارێکی بەناوبانگ و شۆخ و شەنگی کوردی دەچوو بەناوی [دیاری کوردستان]ەوە. ئەم گۆڤارە هەرچەندە لایەڕەکانی کەم بوون، بەڵام نووسینەکانی پڕواتاو، ئامانجەکانی پاک و بڵندو، ڕووکەشەکەشی جوان و شەنگ بوو. بە زمانی کوردی و عەرەبی و تورکی دەردەچوو. پرلەوینەی ڕەنگاوڕەنگ بوو. لە ڕێگای دۆستایەتی و خۆشەویستی و برایەتییەوە لەگەڵ براکەی کان و برا تورکەکاندا دەیەویست دواڕۆژێکی باشتر و پاکتر و بڵندتر بۆ کوردەواری دەستەبەر بکات. خاوەنەکەی کە [صالح زەکی بەگ] بوو، پیاوێکی دڵپاک و دەروون فراوان و دەست ڕەنگین بوو. گۆڤارەکەی دڵی هەموانی پڕدەکرد لە هیوا و تاوات و سەربڵندی. و وتارەکانی خۆش و بەکەڵک و تازەو تازە بوون. هەند نووسەرێکی کورد و عەرەب پێش تیایاندا دەنووسی. یەکێک لەوانە [خلف شوقی أمین الداودی] کە هەروەها شوقی کورد بوو، بە نووسەرێکی کارامەی عەرەبی لەو سەردەمەدا دەناسرا، کە بە نووکی پێنووسەکەی ڕێگای پشکەوتن و سەربڵندی بۆ کورد پاک دەکردەوە. لەڕووی گۆڤارەکەشەوە وێنەی صلاح الدین أیوبی گەشتیار بوو ئەم تاکە هۆنراوەیەی بە نووسینێکی جوان لەژێرا نووسرابوو: تۆنەمردووی ئەی صلاح الدینی ایوبی نسب

هەرچی ئەی ساڵی بێ کورد و ئەی خەڵکی عەرەب

institut kurde de paris

هەرچی تێکۆشانی ئاناکانیشە هەر لەوەوە دەستی پێ
کردووە کە لە پێشدا چەند سەرنجێکیان پێشان داوە. پاشە
جار ئەو شەرنجانە خراونەتە ژێر تاقی کردنەوەوە، کە لە
تاقی گاکە ساکارەکاندا کراون. دوایی گۆڕاون و گەشەیان
کردووە تا گەیشتووەتە ئەو ڕادەیەی کە وەها کە ڕیانیان
ئاسانتر و خۆشتر کردووە.

جا هیوا دارین کە من بە هەمەماندا کە پێشکەشی برا
مامۆستاکان و شاگردەکانی کوردستان کردووە بە
ئامانجی خۆمان گەیشتبین.

ئەندەرەکان

institut kurde de paris

گۆڤارەکە ماوەیەکی مایەوە و توانی گەلێک لە پیاوانی عەرەب و کوردی لهات بە دۆستی کورد.
لە ساڵی ١٩٢٥ دا نووسەرانی کورد و نووسەرانی عەرەب زۆرتر لە یەکتر نزیک بوونەوە.
چونکە لەو ڕووەوە هەستیان بە فرۆفێڵ و تەنانەت بازەی داگیرکەرانی بێگانە کردبوو کە دەیانویست
نەتەوەی کورد و نەتەوەی عەرەب بەگژیەکدا بکەن و دژمنایەتی یان بخەنە ناوەوە. لەبەرئەوە
نووسەرە عەرەبەکان بە ئاشکرا دژی بە مانی بڕاکەرەکانیانەوە دەنا و دەیانگوت کوردیش وەک
عەرەب مافی هەیە لە خاکی عیراقدا لە ژێر سەربەستی و ئازادی یەوە بژی و خۆشی بێ
لە مافی نەتەوایەتی خۆی ببینێ. تەنانەت هەندێک لە نووسەرە عەرەبەکان ئەم نووسینە لەسەر
مافی کوردەواری کردەوە، خەرمان ڕەوایی لەوەدا دەم سزایەکی گەورەی دا وهەڕەشەی
داخستنی ڕۆژنامەکەیشی لێ کرد. خوالێ خۆش بوو [کامل الجادرجی] کە نووسەرێکی عەرەبی
گەورە و سەرۆکێکی نادار [دەستەی دیموقراطی ی ماف] بوو، هەموودەم بە پێنووسی بە
هێزەکەی خۆی لەسەر مافی کوردی دەکردەوە و خۆی بەوەش سزا و ئازاری میری دەکرد.
لە ساڵی ١٩٤٨ دا گۆڤاری [نزار] بە کوردی و عەرەبی دەچوو، بۆسەر بەرزی و ئازادی
کورد خەباتی دەکرد. ئەمیش هەرچەندە کەم ژیا بە لام تا ئەندازەیەکی باشی کاری لەدڵ و دەروونی
بڕاعەرەبەکانان کرد و گیروگرفتە زۆرەکانی بەکانی و کۆمەڵایەتی یەکانی کوردی بۆڕۆشن
کردنەوە. مامۆستا علاء الدین سجادی خاوەنی ئەو گۆڤارە بوو.
لە ساڵی (١٩٥٩) یشەوە تا ساڵی (١٩٧٦) گەلێک گۆڤار و ڕۆژنامەی وێژەیی و

institut kurde de paris

ئەمەش وەك هەوڵدانێك وایە کە بۆ گەشەپێ کردنی زانست
گونجاوە کرابێت چونکە شێوەی گفتوگۆ و مقومقو و
پرسی کردنی تیادا بەکار هێنراوە، لەگەڵ هانەدانی شاگردەکان
بۆ سەرنج دان و نووسینی گرتن لەسەر لێکۆڵینەوە. هەر
وەها لە شێوەی وانەکە بەرکردنیشەوە دەیانگونجێنرێتەوە بۆ
شێوەی پشت بەستن بە سەرنج دانی خۆیان و بیرکردنەوەی
خۆیانەوە.

ئەمەش هیوامان بە شاگرد وایە کە وانەزانێت زانست
فڕبوون لە ڕووی توانای خۆیەوەیە و، هەر بۆ کارگوزاری
ئاناکان دانراوە لە تاقیگا(1) کانیاندا، یاخود هەر بۆ
ئاسمان بڕوەکان دانراوە لە گەشەکانیاندا. زانست، هەر
وەها، بریتی یە لە لێکۆڵینەوە و لێکدانەوەی کاوەسانە
سوروشتی یەکان کە هەموو ڕۆژێک لە ژیانماندا دووبارە دەبێنەوە.

---

(1) تاقیگا = (مختبر)

institut kurde de paris

(٢)

زرنگ کاری بە زمانی عەرەبی وکوردی دەرچوون، وەك [خەبات] و[التآخی] پەیوەندی،
[النور] رۆژنامەی و [مشعل کوردستان = رۆژی کوردستان]، [هەولێر = أربیل]،
[العراق]. ئەمانەش هەرچەندە یەکی ئەوەبوون کە کوردستان وکورد و کێشەکوردی
یەکان وگیروگرفتەکانی کورد وکوردستان لە براعەرەبەکان بگەیێنن بۆئەمەی هەردوو
نەتەوە زۆرتر لەیەکتر نزیك بکەنەوە و، بەئاسانی وبێ وەیش چارەسەری ئەوگیروگرفتانە
یکەن بەهەمو بەکاربەدەستانی هەردوولایان بکەن.

لەساڵەکانی (١٩٤٦) → (١٩٥٨) دا، گەلێك لە رۆژنامەو گۆڤارە عەرەبی یەکانی [کاظمیة]
و (موصل) و (بغداد) بایەخیان دەدا بە بابەتەکانی وەی ئەو دوتاراڵەی کە لە کورد وکوردستان
دەدرا، هەروەها بایەخیان دەدا بە ژەنگ وباکوردستان و ویژەی کوردی لەبواری [الثقافة الحديثة] لە [کاظمیة] دا، رۆژنامانی
[الفجر]، [الشال]، [العاصفة]، [النضال]، [صدى الأحرار]، [صوت الأمة]
[فتى العراق] [الوفاق] لە ساری (موصل) دا رۆژنامەکانی [الأيام]، [أخبار اليوم]، [عالم اليوم]، [الصياد]
لە بەغداد لە وجۆرە رۆژنامەو گۆڤارانە بوون، کە هەمیشەکی برایانە ویاك وبێ گەردیان
بە رامبەر کورد وکوردستان پیشان دەدا وهەریان رەوایەتیشیان هان دەدایە سەر بارەی تی دانیان،
هەروەها دا [دەستەی کۆمونیستی عیراق] لەهەمیشەکی تایبەتی کردەوە بۆ کوردستان. وپەیوەندی نا
بە مافی نەتەوەیی کوردی، بە چەشنی [دەستەی دیمۆکراتی کوردستان]. هەروەها کوردەکانی
خۆیشی خستە سەر بایەخدان بە ویژەوزمانی وسازوئاواز وگۆرانی وفولکلۆری کوردی بیگەلە

institut kurde de paris

هاتوچۆ دەکاخۆی دە نوێنێت. هەروەها لەوەیشدا خۆی
دە نوێنێت کە بە هۆی ئەوەوە لەژیانی ڕۆژانەی خۆی دا
تەندروستانە دەجوولێتەوە و ژاڵیش دەبێت بەسەر
ئەو نەخۆشی یانە دا کە تووشی دێن، بارستایی ی
تەمەنی بەزدەبێتەوە.

ئەوانە هەموویان پیاودەخەنە سەر بیرکردنەوەیەکی
تەواو بۆ گۆڕینی پێڕەوی یەکانی خوێندنگاکان و
شێوەی فێرکردن، تاکە گەل پێویستی ی ئەم سەردەمەدا
بگونجێن. لەبەر ئەوە لەبابەتی پێڕەوی یەکانی زانستەکان و
پەروەردەی تەندروستی یەوە لێکۆڵینەوەکرا، کە بوو بە
هۆی پەیدا بوونی چەند گۆڕانێک. ئامانجیان ئەوەیە کە
شاگردەکان پەروەردەکردنێکی زانستی وا بکرێن کە
لەگەل سەردەمی خوێندنەکەیاندا بگونجێت و، ئەو جۆرە
زانیاری یانە پێیان بدرێت کە پێویستیانە. جا لە
بەر جێبەجێ کردنی ئەو گۆڕانانە، ئەم نوسراوە دانرا.

institut kurde de paris

چارەکردنی

بایەخدان بە کێشە و گیروگرفتەکانی ناوکوردستان.

کەشوهەوای ١٤ی مووز ١٩٥٩ی ڕابوونی نەتەوایەتی بە ئاشکرا دەدا. وەک
چۆنیەتی دەستپێکردنی بوونی باشتر دەکرد
کوردوعەرەب زۆرتر لەیەکتر نزیک بوونەوە، گەلێک دەزگای بەکەلک وفەر لەکوردستاندا
کرانەوە. وەک [دەستەی دەوڵەتی کوردستان] و [پێکخراوەکانی و، [بەڕێوەبەرێتی ی
خوێندنی کوردی] و، [ڕۆژنامەی زرنگکاری ی [خەبات] و گۆڤاری [ڕۆژی نوێ] و
[نەوروز] و ~~گەلێکی تر~~. [بڵێن] و [کوردستان] وگەلێکی تر.
بە لام داخەکەم بە هۆی ~~[illegible]~~ بەرپابوونی ~~[illegible]~~ کوردەوەری لەپایزی ١٩٦١دا دژی فەرمانداری ی [عەبدولکەریم قاسم]
ئەم هەموو دەزگایانە داخران ولەناوچران. کەلە ١٧ی مانگی مووتەخوشی (تەموزی) ١٩٦٧دا
[دەستەی بەعسی عەرەبی سوسیالیست] کەشوهەوای کوردستان و
هاتنە سەر تەختی، کوردوعەرەب زۆرتر لەیەکتر نزیک بوونەوە چونکە بەعسی یەکان بەتەواوی
دژایەتی نەتەوەیی ی کوردیان و لەماوەی چەند ساڵێکدا فەرمانداری ی خۆیی [الحکم الذاتی]
یان بۆ کوردستانی عیراق دامەزراند. بێجگە لەوە لەشوێنی کۆن خاک و پرسودەشتی
وشەڕوانانی و ژانایان و ڕۆشنبیرانی کوردیان گرت و پارەتی یان دان. هەروەها گەلێک دەزگای
ڕۆشنبیری وزانیاری یان دامەزراند وەک [هاوکاری] و [ڕۆشنبیری] و [کۆڕی زانیاری ی کورد] کە هەرسێکیان
و [زانکۆی سلێمانی].

institut kurde de paris

(٥)

گەلێک بەرهەمی زانیاری و وێژەیی و هونەری و ئاریدەی کوردی لێکی
گەورەیشی لە نووسەران و زانایانی کورد لە چاپ کردنی نووسراوەکانیاندا.
هەروەها لەم ماوەیەدا بەعەرەبەکان ڕێیان دا، گەلێک دەزگای زنگ کاری و ڕوشن
بیری لە لایەن ڕوشن بیری کورد هۆلیان بە دەرەوە. ئەنجامی ئەمەش بەوە گەیشت
کە بەرهەمی زانیاری و وێژەیی و هونەری تا ئەندازەیەکی گەورە پەرەی سەند و گەشە
کرد و بەشکە وتن لە دەیان نووسراو و گۆڤار و ڕۆژنامە و فیلمی لاسایی کردنەوە و
ساز و ئاواز و گۆرانی هاتنە کایەوە و گەلێک وسوودیان لە کوردەواری وەرگرت
هەروەها بەعەرەبەکان دەزگای بەرهەمی کوردیان دامەزراند کە هۆی ئەوە بوو لە
بەرهەمی هونەری و ڕوشن بیری کوردی بکەن و هەستا کەم و لووری ماوە
لە ڕووی ڕوشن بیری و ستاندارتەوە
بە لام ئەوەندەی بەم دەساڵە ڕابردوویە بەرانبەر ساڵانی پێش وە
نەکەوتووین. هەرئەمەندە بەسە کە بڵێین هەرچی نووسراوانی لە خوێندەوارە تازەکان و ناوەندی بەکان و ئامادەیی بەکان
بە سەر زمانی کوردی و چاپیش کران. بەپێچەوانەی ئەوەی کە ئەنجام نووسراوانی دەرەوە ڕەوەندی ئەوەی کە ئەنجام نووسراوانی دەرەوە ڕەوەندی ئەوەی کە ئەنجام نووسراوانی دەرەوە ڕەوەندی
هەموو ئەمانەش بە ئەوەیە کە گەلێک لووەی لووەی نووسەرانی کورد و لووەی
عەرەب لە پەکتری کارێکی گەورەی کردەوە کە ئەنجامی کاری ڕوشن بیری
کۆمەڵایەتی و شارستانیەتی کوردی و عەرەبیش تا ئەندازەیەکی گەورە کەلکیان لێ وەرگرت.
نووسەری ڕاستەقینە، بێغەمە ڕێگە بۆخۆی. ئەویش دەبێ وەک هەموو پیغەمبەرێک
ئەرکی پێش خستن و کامەرانی ئەنجامدەرەکەی خۆی بجێ بێنێ.
نووسەرانی کورد و نووسەرانی عەرەبیش تا ئەندازەیەکی گەورە وایان کرد بۆیە کامەرم
هەم بە گەلێک و چاکانەمان پێ ڕا. هیوادارم بە خودا کە ئەو نووسەرە بەرێزانە هەتا ئابێت
لە لایەن بەڕێوەبەری خوێندنی کوردی یەوە.

institut kurde de paris

سوزیش بیته به ردەمی دەنیوات . جا لەم وڵاتەشیوەی لە ئاوبردن
ئەم ~~ئیش و مەکانەو~~ پاراستن ~~کراوگیا~~ لەوان دە خوێنین .
مێژووانەو
رووکبش

وێنە

٤٨

insititut kurde de paris

١٩٧٤/١٦

(٦)

زۆرتر تین بدەنە خەباتە نازدار و پڕوزە کەیان تازەتر لە بەکارهێنانی وتاکانی
مرۆڤایەتی و پرلیتی و سۆسیالیستی کە لک وەر بگرین و هەر گرەو گرفت و دیموکراتی
کردم وکوری بە کشمان مادە
لە ناویان ببەین و چارەیان بکەین.

insititut kurde de paris

~~گرۆگا وڕاوم دەرەخنەکە~~ دەمرێت. هەواڵیان تیایە لەسێ گرۆگیا
~~داوەتەدەخنەکە~~ کون دەکات و لەناویا دەژیت. جائەمانە
هەموویان یان دەبنە هۆی لەناوچوونی ~~گرۆگیا~~ یا خود
دەبنە هۆی بەرهەم کەم بوونی، یان کز بوونی. جا لەم بابەتەماندا
ئێمە لەبابەت هەندێک ~~مێش و مەلەخ~~ لێکۆڵینەوە دەکەین.
ئەمانە لەوانەن کە کاردەکەنە بەر هەم کشت و کاڵی یەکانمان.
ئێمە زیانەکانیانت بۆ دەرخەین. شێوەی لەناوبردنیانت
~~بۆ دەرخەین~~ بۆ ڕوون دەکەینەوە:

کوللە:

کوللە یەکێکە لە ~~مێش و مەلەخ~~ زیان بەخشانەی کە کاردەکەنە
بەر هەم کشت و کاڵی یەکان. زۆر جاری وا هەبوە هەندێکجار یەکی
تەواویان خواردووە، زیانێکی زۆر لێیان دەدات لەخاوەن
بەرهەمەکە. کوللەش لە ~~مێش و مەلەخانە~~ کە جێگاس وزە
ناسکەکانی ~~گرۆگیا~~ دەکرۆژێت. هەر بابەتێکی ~~گرۆگیایی~~ ڕووەکی

institut kurde de paris